

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ ISTORIE.CIVILIZAȚIE. CULTURĂ

***DEPUTAȚI GUVERNAMENTALI ROMÂNI ÎN PARLAMENTUL
DE LA BUDAPESTA
(SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA - ÎNCEPUTUL
SECOLULUI XX)***

- rezumat al tezei de doctorat -

COORDONATOR:
PROF. UNIV. DR. NICOLAE BOCȘAN

DOCTORAND:
OVIDIU-EMIL IUDEAN

- 2012 -

Cuprins

INTRODUCERE.....	7
PARTEA ÎNTÂI.....	13
CAPITOLUL 1. CADRUL POLITIC GENERAL.....	14
1.1. Guvernele Ungariei și activitatea lor în perioada 1875-1914.....	14
1.2. Viața politică a românilor din Ungaria după formarea Partidului Național Român (1881-1914).....	30
CAPITOLUL 2. BIOGRAFIILE DEPUTAȚILOR GUVERNAMENTALI ROMÂNI DIN PARLAMENTUL DE LA BUDAPESTA (1881-1914).....	42
2.1. Ștefan Antonescu.....	42
2.2. Pahomie Avramescu.....	45
2.3. Ioan Beleș.....	46
2.4. Virgil Bogdan.....	47
2.5. Constantin Burdia.....	48
2.6. Ioan Buteanu.....	52
2.7. Ioan Ciocan.....	54
2.8. Sigismund Ciplea.....	57
2.9. George Constantini.....	59
2.10. Damian Dragonescu.....	61
2.11. Gheza Duca (de Cadăr).....	63
2.12. Teodor Fassie.....	66
2.13. Iosif Gall.....	68
2.14. Iosif Goldiș.....	71
2.15. Constantin Gurban.....	73
2.16. Constantin Ioanovici (de Solcița).....	75
2.17. Baziliu Jurca.....	76
2.18. Mihail Kőkényesdi.....	79
2.19. Vasile Mangra.....	80
2.20. Petru Mihalyi.....	83
2.21. Petru Mihalyi Junior.....	86
2.22. Ioan Missici (de Zambor).....	88
2.23. Vasile Negrea.....	90
2.24. Alexandru Papp.....	92

2.25. Ioan Papp.....	93
2.26. Iosif Papp.....	95
2.27. Atanasiu Racz.....	96
2.28. Gabriel Rednic.....	97
2.29. Silviu Rezei.....	98
2.30. Alexandru Roman.....	101
2.31. Nicolae Șerban.....	104
2.32. Iosif Siegescu.....	107
2.33. Leontin Simonescu.....	110
2.34. George Sombati (de Batta).....	112
2.35. George Szerb.....	114
2.36. Gellért Véghső.....	117
2.37. Petru Vuia.....	119
CAPITOLUL 3. DIRECȚIA POLITICĂ ACTIVIST-GUVERNAMENTALĂ A ROMÂNILOR DIN UNGARIA (SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA - ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX).	121
3.1. Definirea curentului activist-guvernamental și principalele sale caracteristici.....	122
3.2. Orientări politice în cadrul curentului.....	123
3.3. Etapele de dezvoltare ale curentului activist-guvernamental.....	125
3.4. Reprezentanții politici ai curentului activist-guvernamental.....	130
3.5. Aderenții curentului activist-guvernamental.....	131
3.6. Partidul Moderat Român și evoluția proiectului moderat în viața politică a românilor din Ungaria.....	136
PARTEA A DOUA.	149
CAPITOLUL 4. LEGISLAȚIA ELECTORALĂ MAGHIARĂ. LEGEA XXXIII/1874.	150
CAPITOLUL 5. IMPLICAREA CANDIDAȚILOR ROMÂNI GUVERNAMENTALI ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE DIN 1881.	156
CAPITOLUL 6. IMPLICAREA CANDIDAȚILOR ROMÂNI GUVERNAMENTALI ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE DIN ANUL 1884.	181
CAPITOLUL 7. IMPLICAREA CANDIDAȚILOR ROMÂNI GUVERNAMENTALI ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE DIN ANUL 1887.	216
CAPITOLUL 8. IMPLICAREA CANDIDAȚILOR ROMÂNI GUVERNAMENTALI ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE DIN ANUL 1892.	229

CAPITOLUL 9. IMPLICAREA CANDIDAȚILOR ROMÂNI GUVERNAMENTALI ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE DIN ANUL 1896.....	249
CAPITOLUL 10. IMPLICAREA CANDIDAȚILOR ROMÂNI GUVERNAMENTALI ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE DIN ANUL 1901.....	272
CAPITOLUL 11. IMPLICAREA CANDIDAȚILOR ROMÂNI GUVERNAMENTALI ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE DIN ANUL 1905.....	308
CAPITOLUL 12. IMPLICAREA CANDIDAȚILOR ROMÂNI GUVERNAMENTALI ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE DIN ANUL 1906.....	327
CAPITOLUL 13. IMPLICAREA CANDIDAȚILOR ROMÂNI GUVERNAMENTALI ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE DIN ANUL 1910.....	356
CAPITOLUL 14. STRATEGIILE ELECTORALE ALE AGENȚILOR GUVERNAMENTALI ȘI COMPORTAMENTUL ALEGĂTORILOR ROMÂNI.....	395
CONCLUZII.....	411
BIBLIOGRAFIE.....	419
ANEXE.....	430

Cuvinte cheie: Austro-Ungaria, mișcarea națională, deputați guvernamentali români, curente politice, partide politice, alegeri parlamentare, comportament electoral, strategii electorale, elite politice

REZUMAT

Cercetarea de față are drept principal obiectiv recuperare unor aspecte importante ale vieții politice a românilor din Dubla Monarhie de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Studiarea personalităților politice românești care au optat de-a lungul perioadei dualiste pentru o atitudine de colaborare cu autoritățile maghiare a fost plasată la periferia preocupărilor istoriografiei românești atât în perioada interbelică, precum și în timpul regimului comunist.

Relevanța cercetării noastre constă în numărul considerabil de deputați români aleși pe listele partidelor maghiare (majoritatea pe cele ale partidului aflat la guvernare) și a impactului pe care curentul politic activist de factură guvernamentală l-a avut în rândurile națiunii române din Ungaria. Am considerat necesară abordarea unui astfel de subiect datorită informațiilor deosebit de reduse din punct de vedere cantitativ, și în unele cazuri eronate, precum și pentru a contribui astfel la lărgirea perspectivei din care viața politică a românilor din Ungaria se impune a fi analizată.

Demersul nostru istoriografic a început cu identificarea deputaților guvernamentali români din Budapesta, stabilirea apartenenței lor politice, a ciclului parlamentar în care și-au desfășurat activitatea, precum și a circumscripției electorale reprezentate. În acest sens am valorificat însemnatele contribuții aduse la studierea vieții parlamentare maghiare de istoricii Adalbert Toth - *Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn 1848-1892* (München, 1973), Ilonszki Gabriella, *Képvisező és képviselő Magyarországon a 19. és 20. Százabdan* (Budapesta, 2009), precum și materialul deosebit de valoros cuprins de Teodor V. Păcățian în volumele lucrării *Cartea de aur sau Luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana ungară* (Sibiu, 1913, 1915). Cu siguranță că informațiile cele mai variate și însemnate cantitativ, esențiale în realizarea unui inventar complet al deputaților guvernamentali români din Parlamentul de la Budapesta în perioada 1881-1914, le-au oferit articolele din presa vremii. În acest sens, am avut în vedere un număr de 27 de gazete românești din toate regiunile locuite de românii din Ungaria.

Din punct de vedere metodologic principiile generale ce au fost urmate în conceperea acestei lucrări au fost deduse din literatura secundară ce tratează viața politică a românilor din

Ungaria și modul în care sursele primare sunt analizate de către istoricii români și străini. S-a considerat utilă aplicarea acestor principii și în cazul analizei curentului activist-guvernamental și a evenimentelor electorale în sine pe baza materialelor din gazetele vremii, deoarece, în cazul acestei lucrări, presa a reprezentat o sursă principală. Dintre aceste principii trebuie amintite: selectivitatea exegetică, care presupune că selecția pasajelor relevante din sursa primară este realizată într-un mod obiectiv și că principiul de selecție poate fi justificat din punct de vedere științific; coroborarea informațiilor oferite de sursa primară cu alte informații care au aceeași origine, dar sunt transmise într-un context diferit; selectivitatea contextuală, care desemnează necesitatea luării în calcul a contextului în care sursa primară este realizată, ca un factor definitoriu.

A rezultat o lucrare detaliată pe care am optat să o organizăm în două părți distincte, în vederea obținerii unui echilibru structural. Într-o primă parte au fost grupate informații referitoare la cadrul general, biografiile deputaților guvernamentali și analiza curentului activist guvernamental, iar într-o a doua s-a avut în vedere implicarea electorală a candidaților români aderenți ai programului guvernamental.

În urma unei analize amănunțite a bibliografiei românești de specialitate am considerat necesară realizarea unui capitol dedicat prezentării cadrului general al vieții politice din partea Transleithană a Dublei Monarhii. Am optat pentru structurarea acestui capitol în funcție de cele două aspecte vizate. Primul dintre acestea a avut în vedere succesiunea guvernelor maghiare și principalele măsuri politice adoptate de acestea, atât la nivel general, cât și în ceea ce privește „chestiunea naționalităților” din Ungaria. S-a urmărit totodată surprinderea principalele momente care au provocat schimbări ale guvernelor de la Budapesta, relația dintre acestea din urmă și partidele de opoziție, precum și perioadele de criză politică de la nivel central, care au avut efecte profunde asupra mișcării naționale a românilor.

Cel de-al doilea aspect asupra căruia ne-am concentrat atenția în acest prim capitol a avut în vedere viața politică a românilor din Ungaria de după anul 1881. În ciuda faptului că principalele evenimente ale vieții politice românești din perioada vizată au constituit preocupări constante ale istoricilor români, în subcapitolul aflat în discuție am urmărit să oferim o abordare inedită. Am încercat astfel să surprindem momentele deja consacrate ale evoluției mișcării naționale în interdependență cu dezvoltarea curentului activist-guvernamental românesc.

În cel de-al doilea capitol al lucrării am considerat necesară realizarea unor biografii pentru fiecare din cei 37 de deputați guvernamentali români care au obținut mandate

parlamentare ca aderenți ai partidului maghiar aflat la guvernare. Am fost preocupat îndeosebi în stabilirea apartenenței sociale, familiale a deputaților guvernamentali români, identificarea zonelor geografice din care proveneau și a traseului educațional parcurs de către aceștia. Am ajuns la concluzia că majoritatea proveneau din rândurile inteligenței românești, cu un statut social cel puțin de nivel mediu. Dacă la nivelul instituțiilor de învățământ gimnazial urmate există o oarecare diversitate, în ceea ce privește centrele universitare în care și-au desăvârșit formarea intelectuală acestea sunt reprezentate, cu extrem de puține excepții, de cele două capitale ale monarhiei, Viena și Budapesta.

Referitor la profesiile însușite și la funcțiile deținute înainte de obținerea mandatului de deputat parlamentar, se poate afirma că politicienii români vizați de cercetarea noastră se încadrează în curentul mai amplu românesc al vremii. Astfel, majoritatea deputaților guvernamentali au urmat studii juridice și fie au deținut funcții în aparatul administrativ central sau comitatens fie au exercitat meseria de avocat. Există doar câteva excepții, reprezentate de filologi, deveniți ulterior profesori gimnaziale și universitari, și de teologi, deveniți, în unele cazuri, înalți ierarhi. Un aspect interesant al biografiilor deputaților guvernamentali români îl constituie numeroase acțiuni filantropice și de evergetism. Putem afirma că a reprezentat o constantă a deputaților guvernamentali români destinarea prin testament a unei părți din averea deținută unor scopuri cultural-educative prin înființarea de fundații.

În cel de-al treilea capitol am realizat o analiză inedită a unui curent ce a marcat viața politică a românilor din Ungaria de-a lungul întregii perioade dualiste. Am considerat că datorită impactului avut în rândul națiunii române, a susținerii de care s-a bucurat în unele regiuni locuite de români, a atitudinii favorabile pe care elementele importante și numeroase din rândul inteligenței românești au manifestat-o față de această opțiune politică, activismul de factură guvernamentală se impune a fi analizat alături de mai profund studiatele curente naționale, activismul și pasivismul.

Datorită interpretării inovative s-a impus formularea unei definiții a curentului și trasarea principalelor sale caracteristici. Am manifestat interes atât în identificarea etapelor pe care curentul activist-guvernamental le-a parcurs în evoluția sa, cât și în stabilirea și delimitarea clară a orientărilor care au coexistat în cadrul curentului. Partea finală a acestui capitol a fost dedicată prezentării și analizării proiectelor moderate redactate de principalii teoreticieni ai curentului activist-guvernamental, Iosif Gall și Emil Babeș, dar și realizării unei comparații între acestea și programul politic al Partidului Național Român.

Partea a doua a lucrării este constituită dintr-un număr de 11 capitole, fiecare dintre acestea având ca subiect alegerile parlamentare din Ungaria din perioada 1881-1914 și implicarea candidaților români cu program guvernamental. Dincolo de caracterul descriptiv conferit de abundența de informații privitoare la desfășurarea campaniilor electorale și a alegerilor propriu-zise, numeroasele nume proprii (candidați, membri ai comisiilor electorale, agenți electorali, funcționari administrativi) și prezentarea programelor electorale, capitolele celei de a doua părți a lucrării conțin și o importantă analiză a comportamentelor și strategiilor electorale specifice sfârșitului secolului al XIX-lea și începutului de secol XX.

Capitolul 4 al lucrării conține o prezentare detaliată a normelor electorale ale legislației maghiare. Pe baza prevederilor legii XXXIII/1874 s-au desfășurat toate cele 9 alegeri parlamentare din Ungaria perioadei 1881-1914. Sistemul electoral era unul cenziar, însă cunoștea numeroase particularități în funcție de regiunea geografică în care locuia alegătorul, statutul său social și profesional. Exercițarea votului se făcea direct, prin viu grai, în fața comisiei electorale și a „bărbaților de încredere” ai candidaților. Această prevedere, coroborată cu numeroase altele conținute de legea electorală maghiară favoriza existența corupției electorale, a fraudei și a favoritismului. Din cauza prevederilor legislației electorale, care era diferită pentru Ungaria și Transilvania, procentul alegătorilor s-a situat în perioada avută în vedere în jurul a 6% pentru comitatele din Ungaria și în jur de 3% pentru comitatele transilvănene.

În capitolele 5-13 am avut în vedere realizarea unui tablou cât mai complet al implicării candidaților români cu program guvernamental în cele 9 alegerile parlamentare generale organizate în Ungaria în perioada 1881-1914.

În cadrul alegerilor parlamentare din anul 1881 - și a celor parțiale organizate de-a lungul ciclului parlamentar 1881-1884 -, subiectul celui de-al 5-lea capitol al lucrării, au fost obținute un număr de 10 mandate guvernamentale românești. Deputații guvernamentali au reprezentat în Parlamentul de la Budapesta cercuri electorale din comitatele Arad, Bihor, Caraș-Severin, Maramureș și Timiș.

În capitolul 6 al lucrării am avut în vedere implicarea candidaților guvernamentali români la alegerile din anul 1884. Cu puțin timp înainte acestora, românii cu vederi activist-guvernamentale înființaseră un partid propriu, distinct de Partidul Național Român. Sub conducerea mitropolitului ortodox Miron Romanul și a influentului om politic Iosif Gall, Partidul Moderat Român a obținut susținerea cercurilor guvernamentale maghiare și a primului ministru Kálmán Tisza. Ca urmare a evenimentelor electorale un număr de 9

candidați guvernamentali au reușit să câștige mandate parlamentare. Aceștia au reprezentat comitatele Arad, Bihor, Caraș-Severin, Maramureș și Timiș.

Evenimentele politico-electorale din anul 1887 fac subiectul capitolului 7 al lucrării. În urma acestora, Partidul Național Român a decis extinderea pasivismului la nivelul întregului teritoriu locuit de românii din Ungaria. Totodată candidații români cu program guvernamental au obținut 7 mandate de deputat în circumscripții electorale din comitatele Arad, Bihor, Caraș-Severin, Maramureș și Timiș.

Alegerile din anul 1892, subiectul capitolului 8 al lucrării, au fost organizate sub guvernul condus de Gyula Szapáry. Noul prim ministru îi urmase la conducerea Ungariei lui Kálmán Tisza, cel care de-a lungul lungii sale guvernări (1875-1890) făcuse din Partidul Liberal Maghiar principala forță politică din Transleithania. În urma acestor alegeri, candidații români cu program guvernamental au obținut 8 mandate de deputați în cercuri electorale din comitatele Arad, Bihor, Caraș-Severin, Făgăraș și Maramureș.

Capitolul 9 al lucrării noastre a fost dedicat implicării candidaților români guvernamentali în alegerile din anul 1896. Desfășurate la doi ani de la încheierea procesului liderilor memorandiști, într-un moment în care Partidul Național Român traversa începutul unei perioade de profundă criză internă, alegerile din 1896 au consfințit o victorie importantă a curentului activist-guvernamental român. Nu mai puțin de 11 mandate de deputat au fost obținute de-a lungul ciclului parlamentar 1896-1901 de candidații guvernamentali români. Aria geografică în care activismul de factură guvernamentală a câștigat noi susținători s-a extins dincolo de comitatele bănățene și ungurene pătrunzând în comitatele periferice ale Transilvaniei: Arad, Bihor, Bistrița-Năsăud, Caraș-Severin, Făgăraș, Maramureș, Timiș.

La alegerile din anul 1901, subiectul capitolului 10, candidații guvernamentali au repetat succesul înregistrat la precedentele alegeri. 11 deputați români, aderenți ai programului guvernamental, din 7 comitate (Arad, Bihor, Bistrița-Năsăud, Caraș-Severin, Făgăraș, Maramureș, Satu-Mare) au activat în Parlamentul de la Budapesta de-a lungul ciclului 1901-1905.

În cadrul capitolului 11 al lucrării am avut în vedere evenimentele politico-electorale desfășurate în preajma alegerilor parlamentare din anul 1905. Acestea au fost ultimele alegeri la care Partidul Liberal Maghiar a participat ca partid de guvernământ. Dintre candidații români aderenți ai acestui partid 10 au reușit să obțină un scaun de parlamentar. Aceștia au reprezentat circumscripții electorale din comitatele Arad, Bihor, Bistrița-Năsăud, Caraș-Severin, Făgăraș, Maramureș, Solnoc-Dăbâca și Timiș.

Curentul activist-guvernamental a cunoscut un regres sub aspectul numărului de reprezentanți parlamentari în urma alegerilor din anul 1906. Modificările produse la nivelul tacticii politice a PNR, candidaturile românești depuse la alegerile din 1906 precum și desfășurarea campaniilor electorale și a procesului de votare sunt amplu descrise în capitolul al 12 al tezei. Rezultatul alegerilor din 1906 a consemnat cel mai redus număr de deputați guvernamentali români de-a lungul întregii perioade avute în vedere de cercetarea noastră. Cei 6 deputați au fost aleși în circumscripții electorale din Bistrița-Năsăud, Caraș-Severin și Maramureș.

Capitolul 13, ultimul dedicat implicării candidaților guvernamentali români în alegerile parlamentare, conține numeroase informații privitoare la contextul politic care a precedat procesul electoral din vara anului 1910. Revenirea la conducerea Ungariei a vechilor liberali, organizați în cadrul unei noi formațiuni politice - Partidul Național al Muncii - a produs un reviriment al curentului activist-guvernamental român. Acest fapt poate fi sesizat și sub aspectul mandatelor parlamentare câștigate de candidații români aderenți ai programului guvernamental. 9 deputați, reprezentanți ai comitatelor Bihor, Bistrița-Năsăud, Caraș-Severin și Maramureș, au activat în Parlamentul de la Budapesta în lungul ciclului cuprins între anii 1910-1918.

Ultimul capitol al celei de a doua părți a lucrării reprezintă o analiză a strategiilor electorale și a comportamentului alegătorilor români realizată pe baza informațiilor prezentate în capitolele precedente. Diversitatea mijloacelor de convingere a alegătorilor de a lua parte la procesul electoral, dar mai ales de a vota un anumit candidat, a făcut ca limita legală să fie deosebit de des depășită. În fond, alegerile din Ungaria erau recunoscute la nivelul opiniei publice internaționale ca unele în care corupția, fraudă și favoritismul reprezentau constante și caracteristici ale procesului electoral. Reacția alegătorilor români la acestea se poate delimita în două tipuri de comportament. Primul dintre acestea îi are în vedere pe cei care refuzau să devină victime ale corupției, alegând să se plaseze în pasivitate, într-o deplină conformitate cu deciziile liderilor naționali. Cel de-al doilea tip, des întâlnit în circumscripțiile electorale vizate de cercetarea noastră, este cel al alegătorului dispus să profite de favorurile pe care o atitudine potrivită la vot i le-ar fi putut oferi. În ciuda faptului că vorbim despre alegători care provin fie din rândul țăranimii înstărite fie din cel al inteligenței, așadar cu un nivel social cel puțin mediu, favorurile materiale sau financiare oferite de agenții candidaților guvernamentali erau greu de refuzat. Așadar se poate afirma că un aspect important al reușitei politico-electorale a candidaților români guvernamentali era reprezentat de acest din urmă tip de comportament al alegătorilor români.

În partea finală a lucrării au trasat o serie de concluzii care ne-au confirmat ipoteza că prin intermediul principalilor săi reprezentanți - deputații guvernamentali români - curentul activist-guvernamental a reprezentat o componentă deosebit de importantă și activă a vieții politice a românilor din Ungaria sfârșitului de secol al XIX-lea și începutului de secol XX.

Anexele situate la finalul lucrării (tabele, figuri, hărți) constituie instrumente menite să faciliteze perceperea și interpretarea informațiilor oferite în cele 14 capitole componente ale tezei.